

II. VIEŠOJI TEISĖ

DISKRECINIO BAUDŽIAMOJO PERSEKIOJIMO REALIZAVIMO KRITERIJAI: VIEŠOJO INTERESO STRUKTŪRA (2)

Dr. Rima Ažubalytė

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 46 39
Elektroninis paštas bpk@ltu.lt

Pateikta 2002 m. gruodžio 2 d.

Parengta spausdinti 2003 m. balandžio 14 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Policijos fakulteto dekanas docentas dr. Petras Ancelis ir šio
Universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedros vedėjas dr. Alvydas Barkauskas*

S a n t r a u k a

Straipsnyje tęsiama diskrecinio baudžiamojo persekiojimo kriterijų analizė. Mažiau Lietuvos literatūroje nagrinėtas viešasis interesas suskaidomas į sąlyginai atskirus struktūrinius elementus. Mes ištyrėme tris galimus viešojo intereso pradedant baudžiamąjį persekiojimą struktūrinius elementus: nusikaltimo pobūdį, kaltinamojo asmenybę, nukentėjusiojo padėtį ir poziciją. Jie nagrinėjami ir teoriškai, ir lyginant juos su galiojusio iki 2003 m. gegužės 1 d. Lietuvos baudžiamojo proceso kodekso 9¹ ir 9² straipsnių taikymo praktika, nes nauja praktika dar tik pradedama formuoti.

I ž a n g a

Viešajam interesui Lietuvos literatūroje skiriama vis daugiau dėmesio. Šio straipsnio tikslas paanalizuoti vieną iš galimų viešojo intereso sampratos aspektų, o konkrečiai – viešojo intereso pradedant baudžiamąjį persekiojimą turinį. Kaip jau buvo rašyta, viešojo intereso turinys dažniausiai atskleidžiamas ne įstatymuose, o formuojamas baudžiamojo persekiojimo institucijų bei teismų praktikos, tam tikri jo aspektai atskleidžiami poįstatyminiuose norminiuose aktuose, pavyzdžiui, aukščiausios pakopos prokuratūrų instrukcijose. Apibendrinę literatūroje pareikštas nuomones, remdamiesi Lietuvos teismų bei baudžiamųjų bylų nutraukimo praktika, apklaustų tardytojų ir prokurorų nuomone, taip pat lygindami su užsienio baudžiamojo proceso taikymo praktika, paanalizuosime tris pagrindinius viešojo intereso pradedant baudžiamąjį persekiojimą elementus.

1. Viešojo intereso struktūra

Nagrinėjant viešąjį interesą tiek teisės teorijoje, tiek baudžiamajame procese dažniausiai apie jį kalbama apibendrintai. Siekdami išanalizuoti viešojo intereso, lemiančio diskrecinio baudžiamojo persekiojimo eigą bei turinį, pabandysime išnagrinėti *viešojo intereso pradedant baudžiamąjį persekiojimą struktūrą*. Mūsų nuomone, ji sudaro sąlyginai atskiros, tačiau tuo pat metu organiškai susijusios dalys:

1. *Nusikaltimo pobūdis, arba „charakteris“*. Šis aspektas svarbiausias visai visuomenei. Jis susijęs su visuomenės moralinėmis nuostatomis bei teisingumo jausmu: už ko-

kius nusikaltimus, kokią nusikaltėlio padarytą žalą visuomenei turi būti baudžiama [1, p. 247–254].

2. *Kaltinamojo asmenybė* [2, p. 491; 3, p. 98]. Šis aspektas susijęs su kaltininko elgesiu prieš ir padarius nusikaltimą, taip pat nusikaltimo metu. Jis padėtų įvertinti, kokio pobūdžio priemonių pakaktų, kad konkretus asmuo nebenusikalstų ateityje.
3. *Nukentėjusiojo padėtis ir pozicija*. Nukentėjusiojo interesai ir pozicija tapo reikšmingesnė baudžiamajame procese palyginti neseniai. Ilgą laiką nusikaltimo padarymas sukeldavo tik teisinius santykius tarp valstybės ir asmens, padariusio nusikaltimą. Nuo XX a. vidurio vis platesniu mastu pripažįstama, kad svarbus, o kartais ir svarbiausias yra santykis „nukentėjęs dėl nusikaltimo asmuo ir padaręs nusikaltimą asmuo“.

Kalbant apie nusikaltimo pobūdį reikia pasakyti, kad dažniausiai nusikaltimo rūšies klausimą jau būna išsprendęs įstatymo leidėjas. Įstatymuose išvardyti nusikaltimai, kuriuos padarę asmenys gali būti nepersekiojami baudžiamąja tvarka, arba nurodoma sankcijos riba, nuo kurios diskrecinio persekiojimo klausimas nebegali būti svarstomas. Įstatymo taikytojui lieka įvertinti konkretaus nusikaltimo aplinkybes, kurios padėtų priimti sprendimą dėl tolesnės proceso eigos. Štai Švedijoje prokuroras gali nutraukti baudžiamąjį persekiojimą, kai jis daro prielaidą, kad teismas paskirs piniginę bausmę, ir tyrimo išlaidos neproporcingai didelės, palyginti su bylos svarba (Švedijos BPK 23 str. 4a 1 d.). Tačiau, nustatęs šią sąlygą, prokuroras taip pat turi įvertinti, ar nebetęsiant proceso nebus pažeistas viešasis arba teisėtas privatusis interesas (Švedijos BPK 23 str. 4a 2 d.). Visų pirma jam rekomenduojama įvertinti būtent nusikaltimo pobūdį (rūšį). Štai viešasis interesas, švedų autorių nuomone, reikalauja nenutraukti proceso narkotikų bylose, neginčijamas yra būtinas baudžiamasis persekiojimas, kai padaromi seksualinio pobūdžio nusikaltimai [4, p. 507–508].

Manytume, kad įstatymo nustatytos nusikaltimų rūšys, dėl kurių galima atsisakyti baudžiamojo persekiojimo, yra tik rėmai, kurių teisės taikytojui negalima peržengti priimant sprendimą. Tačiau net tos pačios rūšies nusikaltimo pobūdis gali būti kitoks. Nusikaltimo pavojingumo pobūdį lemia šie požymiai, kuriuos turėtų įvertinti teisės taikytojas: kėsinimosi objekto vertingumas; nusikaltimo dalykas; veikos padarymo būdas; veikos padarymo pasekmės; nusikaltimo subjekto ypatumai; kaltės forma; veikos padarymo motyvas; veikos tikslas. Šiuos kriterijus pripažįsta ir mokslininkai, ir teismų praktika [5, p. 15; 6, p. 382]. Kaip jau buvo aptarta, baudžiamojo persekiojimo nutraukimas (atsisakymas) turi būti pagrįstas. Jo pagrindas yra tam tikrų objektyvių ir subjektyvių elementų visuma [7, p. 246]. Darytina išvada, kad prieš priimant sprendimą byloje turi būti surinkti duomenys apie nusikaltimą ir jo padarymo aplinkybes. Tai leidžia įvertinti nusikaltimo pavojingumo pobūdį.

Kitas vertinimo elementas – kaltininko asmenybė ir jo elgesio perspektyvos.

Pripažįstama (žinoma, ne visų), kad visuomenė suinteresuota, jog pirmą kartą nusikaltęs asmuo, padaręs nesunkų nusikaltimą ir atlikęs veiksmus, mažinančius jo padarytą žalą valstybei, visuomenei, asmeniui ir nebekeliantis pavojaus visuomenei, nebūtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn [8, p. 98]. Visuomenės interesus atitiktų tai, kad toks žmogus neprarastų savo įprasto gyvenimo, ypač jei tai nepilnametis.

Pabrėžtina, kad prieš sprendžiant baudžiamojo persekiojimo tikslingumo klausimą, būtina turėti adekvačių kaltės įrodymų [9]. Tada būtina įvertinti subjektyvųjį elementą, t. y. kaltinamojo tyčios arba neatsargumo laipsnį, taip pat turėti informacijos apie jo asmenybę. 80 proc. tardytojų, atsakydami į klausimą, kas turėtų lemti iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusio Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 9² (toliau – BPK) straipsnio taikymą (kai nustatytos įstatyme išvardytos aplinkybės), manė, kad baudžiamosios bylos nutraukimą turi lemti asmens, kuriam gali būti nutraukta byla, elgesys prieš padarant nusikaltimą (ankstesni nusikaltimai ar kiti teisės pažeidimai, polinkis į girtavimą, narkotinių priemonių vartojimą, požiūris į darbą), jį padarius (žalos atlyginimas, prisipažinimas, gailėjimasis, nusikaltimo pasekmių pašalinimas) ir nusikaltimo padarymo metu (nusikaltimo padarymo būdas, kaltės forma, tikslas, motyvai). Tokia nuomonė sutampa su teismuose taikoma kaltinamojo asmenybės įvertinimo praktika [6, p. 382], taip pat literatūroje siūlomais kriterijais. 11 proc.

respondentų teigė, kad svarbiausia yra elgesys prieš padarant nusikaltimą, 9 proc. – nusi-kaltimo darymo metu.

58 proc. prokurorų, atsakydami į klausimą, kas turėtų lemti, kad būtų taikomas BPK 9² straipsnis (nustačius visas įstatymo reikalaujamas sąlygas), taip pat laikėsi nuomonės, kad kaltininko elgesys prieš padarant ir padarius nusikaltimą bei nusikaltimo darymo metu.

Realizuojant diskrecinį baudžiamąjį persekiojimą labai svarbu atsižvelgti į kaltininko asmenybę. Unifikuoti klausimus, būtinus tiriant asmenybę, labai sunku. Byloje turi būti duomenų, apibūdinančių kaltininką, bet būtina prisiminti, kad pareigūnai vykdo ne kriminologinį tyrimą, o procesinę veiklą. Galbūt tam tikrai kaltininkų kategorijai (pvz., nepilnamečiams ir suaugusiems asmenims, padariusiems atskirų rūšių nusikaltimų (turtinių, pažeidžiančių viešąją tvarką ir pan.) būtų įmanoma sukurti specifinį klausimyną, kuris padėtų įvertinti asme-nybę.

Be abejo, pagrindinė problema yra individualizuoti kiekvieną konkretų atvejį, remiantis gana bendrais kriterijais. Būtent todėl nuo 1990 m. kai kurie britų regionai atlieka eksperi-mentą, vadinamą PICA (*Public Interest Case Assesment*) schema. Jo esmė ta, kad prokuro-ras gautą iš policijos bylą perduoda probacijos tarnybai, kuri renka informaciją apie kaltininko asmenybę. Pagrindinis jų darbo metodas yra išsamūs pokalbiai su kaltininku. Remiantis tokia informacija galima prognozuoti būsimą kaltininko elgesį (ar galimas recidyvas). Surinkta medžiaga perduodama prokuratūrai, ji ją įvertina ir priima sprendimą dėl bylos. Apibendrinamąsias išvadas daryti dar anksti, tačiau iš pirmųjų 3000 bylų, nusiųstų į proba-cijos tarnybą, matyti, kad jose buvo dvigubai dažniau priimtas sprendimas nutraukti bau-džiamąjį persekiojimą [10, p. 446]. Tačiau po šio eksperimento kilo abejonė: kaip prokurorai, neturėdami informacijos, kurią rinko probacijos pareigūnai, gali priimti sprendimus nutraukti procesą dėl viešojo intereso. Tokie duomenys apie kaltininko asmenybę vargu ar yra byloje, gautoje iš policijos [11, p. 181–182; 12]. Kaip kaltininką ir jo būsimą elgesį apibūdinantys požymiai nurodoma amžius (jaunas arba senyvas), sveikatos sutrikimai ir kita.

Aptarti kriterijai mažai kuo skiriasi nuo kriterijų, kuriais vadovaujasi teisėjai, skirdami bausmę. Manome, kad priimant sprendimą nutraukti baudžiamąją bylą diskreciniais pagrinda-is reikėtų išaiškinti tas aplinkybes, kurios turi būti nustatomos priimant nuosprendį (juk bylos nutraukimas – tai galutinis sprendimas baudžiamojoje byloje). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, galiojusio iki 2003 m. gegužės 1 d. (toliau – BK), 39 straipsnyje nu-statyta, kad teismas, skirdamas bausmę, atsižvelgia į padaryto nusikaltimo pobūdį ir jo pa-vojingumo laipsnį, į kaltininko asmenybę ir į bylos aplinkybes, lengvinančias arba sunkinan-čias atsakomybę. Naujame Baudžiamajame kodekse (toliau – naujas BK), bausmės skyrimo kriterijai dar tikslinami. Teismas, skirdamas bausmę, atsižvelgia į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį, kaltės formą ir rūšį, padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus, nusikalstamos veikos stadiją, kaltininko asmenybę, asmens kaip bendrininko daly-vavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį, atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes (naujo BK 54 str.). Aukščiausiasis Teismas tikslina kriterijus savo nutarimuose, apžvalgoje [6].

Apie kaltininko asmenybę, duomenų rinkimo apie ją ribas, įtaką parenkant poveikio priemonės literatūroje rašyta nemažai. Duomenys apie nepilnamečių kaltinamąjį yra įrodinė-jimo dalykas. Tačiau atlikus 105 baudžiamųjų bylų, 1999–2001 m. nutrauktų pagal galiojusio BPK 9¹ straipsnį, analizę buvo nustatyta, kad tik 14 proc. bylų buvo tam tikros asmenį api-būdinančios medžiagos [13]. Tokia pati tendencija, t. y. nesurinkti duomenys apie kaltinamąjį, pastebėta ir teismų praktikoje [6, p. 381]. Bylų medžiagoje dažniausiai yra nepilnamečių kaltininkų iš mokyklų pateiktos charakteristikos, rečiau – iš darboviečių. Beje, iš 16 cha-rakteristikų 5 buvo neigiamos. Norint pateisinti tokią padėtį galima surasti tiek objektyvių (laiko trūkumas; iki minimumo susilpnėję socialiniai ryšiai: niekas nieko nežino apie kaimy-nus, pavaldinius, bendradarbius, studentus ir pan.), tiek subjektyvių (tokios informacijos rin-kimo vertinimas kaip nereikalingos) priežastis. Be išimties visose bylose buvo duomenų apie teistumą ir daugumoje – apie administracinius teisės pažeidimus. Iš asmenų, kurių atžvilgiu buvo nutrauktos bylos, 86 proc. buvo nusikaltę pirmą kartą, 13 proc. – teistumas išnykęs arba panaikintas. Šią informaciją nustatyti byloje būtina, nes tai viena iš bylų nutraukimo

sąlygų: negalima nutraukti bylos teistam asmeniui. Administracinėmis nuobaudomis bausta buvo 16 proc. asmenų, 7 proc. buvo įrašyti į narkologinę ar psichoneurologinio dispenserio įskaitą, apie 5 proc. asmenų slapstėsi nuo tardymo.

Rusijoje apklausti tardytojai nurodė analogiškus kriterijus, apibūdinančius kaltininką. Juos galima apibendrintai pavadinti asmens, įtariamo padarius nusikaltimą, asmenybės „socialiniu tipu“. Jį sudaro: 1. teigiama asmens charakteristika (mokymosi vietos, darbovietės, gyvenamosios vietos); 2. asmens nepriklausymas įskaitoms, susijusioms su nukrypimais nuo socialinių normų (narkologinės, psichoneurologinės, nepilnamečių reikalų ir kt.) [14, p. 59].

Kitas aspektas yra tikimybė, kad asmuo nebus nusikaltęs, arba „recidyvo tikimybė“ [15, p. 432; 16], įvertinimas. Japonijoje galimybė, kad kaltininkas bus teigiamai veikiamas bendruomenės ir ateityje elgsis tinkamai, yra vienas pagrindinių baudžiamojo persekiojimo atsisakymo kriterijų. Kartu prokuroras pareikalauja iš kaltininko „pasižadėjimo“, kad jis nepažeidinės įstatymų [17, p. 68].

Prieš atsisakant baudžiamojo persekiojimo būtina atsižvelgti ir į nukentėjusiojo padėtį bei poziciją. Būtina įvertinti padarytos žalos nukentėjusiajam dydį bei jos atlyginimo galimybes. Europos Tarybos rekomendacijoje primygtinai siūloma baudžiamojo persekiojimo atsisakymą sieti su kompensacija nukentėjusiajam, įskaitant visus kaltininko veiksmus, susijusius su ja [9].

Mediacijos atvejais nukentėjusiojo sutikimas, kad procesas nebūtų tęsiamas, yra privaloma sąlyga. Kitų diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų (transakcijos, įspėjimo, bylos nutraukimo organizuotų nusikaltimų dalyviui atvejais) realizavimo atvejais nukentėjusiojo pozicijai teikiama mažesnė reikšmė: jos „atsiklausimas“ yra fakultatyvinio pobūdžio. Tokiais atvejais visuomenės, o ne konkrečios aukos interesas yra lemiamas. Mes visiškai pritariame nuomonei, kad viešojo ir privačiojo (šiuo atveju – nukentėjusiojo) interesų derinimas bei teisinio reguliavimo metodų balansas baudžiamajame procese gali būti pasiektas per tinkamą teisinio reguliavimo dalyko įvertinimą, nes būtent jis (dalykas) turi lemti teisinio reguliavimo metodus (imperatyvūs ar dispozityvūs) baudžiamajame procese, o ne atvirkščiai [18, p. 42]. Kai teisinio reguliavimo metodą lems baudžiamajame kodekse aprašytų nusikaltimų objektas ir dalykas, bus aišku, kokių nusikaltimų tyrimui nukentėjusiojo valia turės lemiamos įtakos, o kokių – ne. Tačiau sužinoti tą valią ir atsižvelgti į ją priimant sprendimus būtina visuomet.

Turi būti įvertinta ir paties nukentėjusiojo socialinė charakteristika. Didžiosios Britanijos prokurorams pateiktuose kriterijuose nurodoma, kad turi būti atsižvelgiama į tai, kad kėsiniškasis buvo susijęs su rasine priklausomybe, nusikaltimo auka buvo nepilnametis, senyvo amžiaus žmogus, teisėsaugos pareigūnas, vykdamas pareigas, ir t. t. [11, p. 178].

Negalima daryti apibendrinamųjų išvadų apie kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykių įtaką pareigūnų sprendimams kitose baudžiamosiose bylose. Tačiau iš analizuotų pagal BPK 9¹ straipsnį nutrauktų bylų 55 proc. bylų buvo nustatyta, kad nusikaltimo auka ir kaltininkas yra pažįstami. Kaip buvo rašyta, tai, kad auka ir kaltininkas yra giminaičiai ar artimi pažįstami, dažnai yra viena iš priežasčių stengtis konfliktą išspręsti ne teisme. Prancūzijoje pavojus, kad vykdamas, pavyzdžiui, kaimynų baudžiamąjį persekiojimą bus pažeista socialinė taika, yra vienas iš argumentų, kodėl prokuroras turi turėti diskrecinių galių ir spręsti, ar persekiojimas tikslingas [19, p. 153].

Pareigūnų sprendimui nutraukti baudžiamąją bylą gali turėti įtakos ir nukentėjusiojo vaidmuo. Iš bylos dokumentų matyti, kad nukentėjusieji taip pat ne visada yra visiškai „nekaltos“ aukos. Štai 14 proc. bylų tam tikra žala buvo padaryta konflikto tarp nukentėjusiojo ir kaltininko metu, 10 proc. asmenų nukentėjo dėl to, kad patys darė teisės pažeidimus: pradėjo muštynes, pažeidė kelių eismo taisykles. Gėrė alkoholinių gėrimų kartu su kaltininku ir buvo neblaivūs – 18 proc. nukentėjusiųjų. Tai nereiškia, kad nukentėjusysis „pats kaltas“ dėl nusikaltimo, tačiau tokiais atvejais galima geriau suprasti kaltininko motyvus ar būseną, taip pat nukentėjusiojo sutikimą nereikšti pretenzijų kaltininkui.

Kadangi Lietuvoje diskrecinio baudžiamojo persekiojimo normose viešasis interesas kaip normos realizavimo kriterijus neįvardytas, tardytojai (kvotėjai), surašydami nutarimą nu-

traukti baudžiamąją bylą, dažniausiai aprašo tik būtinas pagal įstatymą sąlygas, nors jie esant visoms toms sąlygoms turi teisę, o ne privalo nutraukti bylą. Nedaugelyje nutarimų yra formuluočių, kuriomis pareigūnai bando pagrįsti savo sprendimą: kad kaltininkas „pagal savo veikos pobūdį ir asmenybę gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės“ [20], kad „pagal veikos pobūdį ir asmenybę gali būti pataisytas be kriminalinės bausmės“ [21], kad kaltininkas nebaustas administracine tvarka [22].

2. Sprendimo nutraukti baudžiamąjį persekiojimą motyvavimas

Manytume, kad nutarime nutraukti baudžiamąją bylą pagal galiojusio BPK 9¹ arba 9² straipsnį turi būti nurodyta ne tik veika, kuri inkriminuojama kaltinamajam, išdėstyti ją patvirtinantys įrodymai, sąlygos, būtinos pagal įstatymą, tačiau ir aplinkybės, kurios nulėmė pareigūno apsisprendimą.

Pagal galiojusį kodeksą šiuos straipsnius bet kurios teismo nagrinėjimo stadijos metu galėjo pritaikyti ir teismas. Tačiau įstatymas nevienareikšmiškai reglamentavo bylos nutraukimą parengtinio tyrimo, atidavimo teismui bei teismo nagrinėjimo metu. Galiojusio BPK 9¹ ir 9² straipsniuose buvo kalbama apie teisę nekelti arba nutraukti baudžiamąją bylą, o BPK 245, 278, 383, 430 straipsniuose jau vartojami žodžiai „nutraukia“, „turi būti nutraukiama“, kurie reiškia imperatyvią nuorodą nutraukti baudžiamąją bylą, jei yra sąlygos, leidžiančios taikyti BPK 9¹ arba 9² straipsnius.

Tokia imperatyvaus pobūdžio straipsnio formuluotė suponavo kitokius surašomų dokumentų reikalavimus. Esant visoms įstatyme nurodytoms aplinkybėms, būtinoms siekiant susitaikyti, ar asmenį, padėjusį išaiškinti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo nusikalstamą veiką, atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ir nenutraukus bylos, teismas, priimdamas nuosprendį, privalo motyvuoti, kodėl nebuvo pritaikytas BPK 9¹ arba 9² straipsnis [23, p. 102]. Ši nuostata reikšminga ir kalbant apie naujo Baudžiamojo proceso kodekso įgyvendinimą, nes 212, 235, 303, 327 straipsniuose vartojamas terminas „nutraukia“, nors naujo Baudžiamojo kodekso 36–40 straipsniuose, kurie nustato baudžiamosios bylos nutraukimo pagrindus, taip pat vartojamas terminas „... gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės“.

Atsižvelgę į diskrecinio baudžiamojo persekiojimo turinį, siūlytume visose normų konstrukcijose vartoti terminą „turi teisę“ arba „gali“. Tai ne tik išspręstų juridinės technikos problemą, bet ir išreikštų nagrinėjamo instituto esmę. Taikant bent jau galiojusio BPK 9¹ straipsnį susiklostydavo paradoksali situacija: ikiteisminio tyrimo metu pasinaudojus teise nenutraukti baudžiamosios bylos, kur įvykdytos visos įstatymo numatytos susitaikymo sąlygos, teismas bet kokiame atveju turėjo ją nutraukti, nes tokį sprendimą jį priimti įpareigojo įstatymas.

Naujo Baudžiamojo kodekso 38 straipsnyje, reglamentuojančiame susitaikymą, 40 straipsnyje, kuriame numatytas laidavimas, be įprastinių, dabar įstatyme numatytų, sąlygų (prisipažinimo, žalos atlyginimo), yra numatyta, kad asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jei yra pagrindas manyti, kad *jis nedarys naujų nusikaltimų*. Remiantis tuo, kas anksčiau išdėstyta, galima teigti, kad tokia formuluotė atitinka tam tikrą viešojo intereso aspektą. Ir norint jį nustatyti galima remtis visais išdėstytais kriterijais. Vieno iš BPK projekto [24] 211 straipsnyje buvo įtvirtinta ir imperatyvi nuostata, kad nutarime sustabdyti ikiteisminį tyrimą yra išdėstoma ne tik nusikalstamos veikos esmė ir ikiteisminio tyrimo sustabdymo pagrindas (kaip buvo iki naujų kodeksų įsigaliojimo), tačiau turi būti pateikiami duomenys apie *įtariamojo asmenybę* ir nurodomi sustabdymo *motyvai*. Naujo Baudžiamojo proceso kodekso 216 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą išdėstoma nusikalstamos veikos esmė, tyrimo nutraukimo pagrindai ir *motyvai*.

Tai turėtų teigiamai veikti diskrecinių normų taikymo praktiką.

Išvados

Viešąjį interesą sudaro sąlyginai atskiros, tačiau tuo pat metu organiškai susijusios dalys: 1. Nusikaltimo pobūdis, arba „charakteris“. Tai susiję su visuomenės moralinėmis nuostatomis bei teisingumo jausmu: kokie nusikaltimai, už kokią nusikaltėlio padarytą žalą visuomenei turi būti baudžiama; 2. Kaltinamojo asmenybė. Šis aspektas susijęs su kaltininko elgesiu prieš padarant ir padarius nusikaltimą, taip pat nusikaltimo metu. Jis leistų įvertinti, kokio pobūdžio priemonių pakaktų, kad konkretus asmuo nebeusikalstų ateityje; 3. Nukentėjusiojo padėtis ir pozicija. Ilgą laiką nusikaltimo padarymas sukeldavo tik teisinius santykius tarp valstybės ir asmens, padariusio nusikaltimą. Nuo XX a. vidurio pripažįstama, kad svarbus, o kartais ir svarbiausias yra santykis „nukentėjęs dėl nusikaltimo asmuo – padaręs nusikaltimą asmuo“.

Įstatymo normų, nustatančių diskrecinę procedūrą, konstrukcijoje būtina numatyti „viešojo intereso“ kriterijų. Nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą pagal naujo BPK 212 straipsnio 3–9 punktus atitinkamai turėtų būti nurodyta ne tik veika, kuri inkriminuojama kaltinamajam, išdėstyti ją patvirtinantys įrodymai, sąlygos, būtinos pagal įstatymą, tačiau ir aplinkybės (motyvai), kurios nulėmė pareigūno apsisprendimą.

LITERATŪRA IR PASTABOS

1. Apie kriminologinius tyrimus šia tema žr.: **Justickis V.** Kriminologija: vadovėlis. 1 dalis. – Vilnius, 2001.
2. **Ewans R.** Evaluating young adult diversion schemes in the metropolitan police district // The criminal law review. 1993. Nr. 7.
3. **Hiroshi Oda** Japanese Law. – London, Dublin, Edinburg, 1992.
4. **Tiberg H., Sterzel F., Cronkult P.** Swedish law. A survey. – Stockholm, 1994.
5. **Piesliakas V.** Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius, 1996.
6. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 23. „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ // Teismų praktika. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo informacinis biuletenis. 1999. Nr. 12.
7. **Albrecht H.–J.** Criminal Prosecution: Developments Trends and open Questions in the Federal Republic of Germany // European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice. 2000. No.3.
8. **Масленникова М. Н.** Методология познания публичного и частного (диспозитивного) начал в уголовном судопроизводстве – Москва, 2000.
9. **Рекомендация** No 6 (87) 18 комитета министров государствам членам относительно упрощения уголовного правосудия (Принята Комитетом Министров Совета Европы 17 сентября 1987.) // Защита прав человека и борьба с преступностью. Документы Совета Европы. – Москва, 1998.
10. **Diverting** cases from the courts // The criminal law review. 1995. Nr. 6.
11. **Ashworth A.** The criminal process. An evaluative study. – Oxford, 1994.
12. Kontinentinės teisės tradicijos šalyse, kitaip nei bendrosios teisės šalyse, informacija apie kaltinamojo asmenybę dažnai renkama jau ikiteisminio tyrimo metu.
13. Čia neįskaitomi užklausimai apie priklausomybę narkologinėms ir psichikos ligonių įskaitoms. Tokie duomenys buvo daugumoje bylų (64 proc.).
14. **Сверчков В. В.** Актуальные вопросы освобождения от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием // Государство и право. 1999. № 12.
15. Teismų praktikos, atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės ir skiriant jiems priverčiamąsias auklėjamojo pobūdžio priemones, apžvalga. Aprobauta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimu Nr. 30 // Teismų praktika. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo informacinis biuletenis. 2001. Nr. 15.
16. **Головко Л. В.** Прекращение уголовного дела в связи с деятельным раскаянием // Законодательство. 1999. № 1. // <http://www.garant.ru>

17. **Белявская О.** Отсрочка возбуждения уголовного преследования в Японии // Социалистическая законность. 1988. №. 11.
18. **Ponomariovas A.** Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius, 2001.
19. **Elliott C., Vernon C.** French legal system. – Gr. Britain. 2000.
20. **Baudžiamoji** byla Nr. 23–1–121–01. Tardymo skyrius prie Kauno m. Panemunės PK. Arch. Nr. 2/16018.
21. **Baudžiamoji** byla Nr. 23–1–711–99. Tardymo skyrius prie Kauno m. Panemunės PK. Arch. Nr. 2/16014
22. **Baudžiamosios** bylos Nr. 15–1–121–98; Nr. 15–1–169–98; Nr. 15–1–196–98. Tardymo skyrius prie Vilniaus m. PK. Arch. Nr. 2/11791–2/11793.
23. **Šumskas A.** Teisminis bylų nagrinėjimas. – Vilnius, 1997.
24. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodekso projektas. Nr. IXP–959.

Criteria of Discretionary Prosecution: The Structure of Public Interest

Dr. Rima Ažubalytė

Law University of Lithuania

SUMMARY

This article continues an analysis of discretionary persecution. The public interest, which has been under discussed in Lithuanian literature, is divided into conditional and different structural elements. Three elements of public interest are analysed: 1. information about the gravity of an offence; 2. factors personal to the offender; 3. victims position and interests. They are analysed theoretically and in compearance with validity of Lithuanian Criminal Procedure Code's 9¹ and 9² articles aiming practice.

